

تأثیر رسانه بر شکل‌گیری شخصیت جوانان

مه‌دی عامری^۱، فاطمه جعفری^۲

^۱ عضو هیات علمی دانشگاه پیام نور.

^۲ دانشجوی رشته مطالعات فرهنگی دانشگاه پیام نور.

نام نویسنده مسئول:

فاطمه جعفری

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۴/۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۶/۸

چکیده

انسان‌ها در زندگی اجتماعی کنونی و در برخورد با دیگران نیازمند ارتباط هستند و تنها از طریق این ارتباط نیازهای فردی و جمعی خود را برآورده می‌کنند. اگرچه در ابتدا رسانه‌ها و وسایل ارتباطات جمعی ساده و ناچیز به نظر می‌آمد اما در عصر حاضر تحول عظیمی را شاهد هستیم. امروزه رسانه‌های جمعی هم‌ازاری برای سرگرمی و تفریح شده‌اند و هم‌وسیله‌ای برای تعلیم و تربیت، فکر و اندیشه و سبب تحول جامعه هستند که از این جهت بسیار دارای اهمیت می‌باشند. رسانه‌های جمعی به عنوان نیرویی تأثیرگذاری توانمند موجب ایجاد و یا اصلاح مثبت و منفی نگرش‌ها، ارزش‌ها، هنجارها و اخلاقیات مختلف شود و روی سبک زندگی، زبان، هنر، قوانین، نمادها و... شود. رسانه‌ها در همه‌ی ابعاد زندگی و عرصه‌های مختلف خصوصاً برای قشر نوجوان و جوان، هم‌فرصت‌اند و هم‌نگرانی. در سال‌های گذشته رسانه‌ها محدود بودند ولی با گذشت زمان و پیشرفت علم و تکنولوژی، رسانه‌ها گسترش پیدا کرده و قلمرو وسیعی را تشکیل داده است که در عرصه شکل‌گیری شخصیت جوانان نقش بسیار پررنگی را ایفا می‌کنند. امروزه ابزارهای نوین اطلاعاتی و تلفن همراه و شبکه‌های اجتماعی جز جدایی‌ناپذیر زندگی انسان‌ها شده است و فضای گفت و گویی جدیدی را ایجاد نموده است، که با تمام ویژگی‌های مثبت و آموزنده‌ای که دارد، آثار مخرب زیادی نیز دارد و باعث شده است که نوجوانان از تربیت صحیح خانواده و مدرسه باز بمانند و باید برای کاهش آثار منفی رسانه‌ها بر شکل‌گیری شخصیت و تربیت نوجوانان تدبیری اندیشید. مقاله پیش‌رو می‌خواهد تأثیر رسانه‌ها در تربیت و زندگی نوجوانان بررسی نماید، تأثیری که آنقدر زیاد است که ممکن است تربیت خانواده، مدرسه و اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهد.

واژگان کلیدی: تأثیر رسانه، سبک زندگی، شخصیت، نوجوانان.

مقدمه

امروزه در فضایی قرار داریم که سرگرمی، تعاملات، خرید و فروش و بسیاری از امور بشری در فضای مجازی انجام می شود، فضایی که نوجوانان هم وارد آن میشوند و به عنوان یک شهروند امروزی از آن استفاده می کنند. خصوصاً در شرایط بیماری کرونا که موجب شده است تقریباً همه دانش آموزان از فضای مجازی و گوشی های هوشمند استفاده کنند. امروزه با در اختیار داشتن فناوری اطلاعاتی و ارتباطی مختلف و پیشرفته، امکان برقراری سریع ارتباط و تبادل سریع اطلاعات بیش از پیش میسر گردیده است و افراد در هر کجا که باشند می توانند آخرین اطلاعات و اخبار مورد نیاز خود را در هر زمینه ای دریافت کنند پس نوجوانان امروزه علاوه بر اینکه تحت سیطره خانواده، مدرسه و اجتماع هستند؛ زیر نظر رسانه ها نیز شخصیتشان شکل خواهد گرفت. رسانه ها امروزه رقیب سرسختی در برابر تربیت خانواده و مدرسه قرار دارند و شخصیت نوجوانان را میدان داری می کنند و آنان بسیار تحت تاثیر تربیت رسانه ای قرار دارند.

یافته ها نشان داده است که رسانه های جمعی بر الگوپذیری، نگرش، رفتار فردی و رفتار اجتماعی نوجوانان را تحت تاثیر معناداری قرار داده است حتی در مسایل اعتقادی؛ و نظام های فرهنگی جوامع به عنوان یکی از اصلی ترین اهداف جنگ نرم دشمن مورد نظر است که با تغییر نظام فرهنگی و اعتقادی نسل جوان، دشمن به هدف خود میرسد.

به طور کلی می توان گفت پیشرفت تکنولوژی و ارتباطات و افزایش استفاده و تاثیر زیاد رسانه ها توسط نوجوانان علاوه بر نتایج خوب آثار مخرب و زیان آوری را متحمل ساخته است و امروزه شکل گیری بخش عظیمی از شخصیت نوجوانان در گرو رسانه ها و ارتباطات جمعی نیز قرار دارد، و اگر روزی رسانه ها فقط انتقال دهنده پیام بودند اکنون ایجادکننده واقعیت هاست و به جرات می توان گفت که رسانه ها امروزه تفکرات نوجوانان را شکل می دهد و به آن ها هویت می بخشد.

بحث و تبادل نظر

امروزه فناوری اطلاعات در عرصه های مختلف بشر دیده می شود. انتقال ارزش های رفتاری و هنجارهای اجتماعی و باورهای دینی و التزامات اخلاقی در نوجوانان فقط در محیط خانواده و مدرسه صورت نمی گیرد و تربیت رسانه ای نیز به شکل مدرن هم پای تربیت خانوادگی و مدرسه ای مهم و تاثیرگذار است. کارکرد تربیت رسانه ای، انتقال ارزش های اجتماعی، هنجارها و سبک زندگی است.

گسترش ابزار ارتباطات و سهولت انتقال اطلاعات، تبعات زیادی در امر تربیت نسل جدید داشته است. در گذشته والدین با محدود کردن ارتباطات فرزندان تا اندازه ی زیادی ارتباطات آن ها با عناصر مخرب را کاهش می دادند اما امروزه با وجود رسانه ها و ابزارهای ارتباطی دیجیتال، که بیشتر ارتباطات در فضای مجازی صورت می گیرد، نظارت بر محیط ارتباطی نوجوانان به یک مساله دشوار تبدیل شده است؛ چون جامعه و هم چنین نوجوانان با رسانه و فضای مجازی عجین شده است و جز جدایی ناپذیر از زندگی شده است محدود کردن استفاده از آن سخت است.

امروزه نوجوانان ما در دنیایی زندگی می کنند که تکرر رسانه ای وجود دارد و شبکه های اجتماعی مختلف به پدیده ای مهم و بسیار پرطرفدار در میان تمامی سنین خصوصاً نوجوانان، تبدیل شده است.

تاثیر رسانه های اجتماعی مختلف بر تربیت کودکان و نوجوانان تاثیر شگرفی گذاشته است؛ رسانه ها آن چنان بر زندگی نوجوانان احاطه دارد که آن ها را از دیگر فعالیت های اجتماعی دور کرده است و نوجوان در فضایی مجازی رشد و زندگی می کند که با زندگی واقعی بسیار فاصله دارد و ممکن است سبب شود که در آینده، از حیث تطبیق پذیری با جامعه دچار مشکل شود. هم چنین احاطه رسانه های مختلف اجتماعی ممکن است باعث سردی روابط اجتماعی نوجوان با والدین و یا حتی هم سال های خودش و این کم رنگ بودن سطح اجتماعی، پایین آوردن مهارت های اجتماعی را سبب می شود.

هم چنین می توان گفت که فضای مجازی و رسانه های امروزی، صحنه های فرهنگی و اجتماعی هستند که فرد خود را در موقعیت های متنوع، نقش ها و سبک های زندگی قرار می دهد، خود زمینه ای است برای آسیب پذیری شخصیت کاربر که در نتیجه موجب چند شخصیتی شدن کاربر خواهد شد. در فضای سایبری بیش از آنکه هویت ظاهری فرد مطرح شود، درون مایه های

افراد بروز می‌کند و هرکس درصدد بیان اندیشه‌ها و علاقه‌مندی‌های خویش است. مطرح نشدن هویت شخصی و مشخصات فردی در اینترنت موجب تقویت شخصیت‌های چندگانه و رشد و استحکام آن می‌شود

نگرانی خانواده بابت مصرف رسانه‌ای نوجوانان چندجنبه دارد: نخست اینکه نوجوانان زمان خیلی زیادی از شبانه روز را صرف تماشای تلویزیون، استفاده از گوشی، کامپیوتر و به طور کلی رسانه می‌کنند؛ دوم اینکه از رسانه‌های مختص سن خود استفاده نمی‌کنند و سوم اینکه به دلیل مصرف رسانه‌ای نوجوانان گاهی سواد و اطلاعات رسانه‌ای آن‌ها از والدین فراتر می‌رود و چه بسا ممکن است نوجوانان پیام‌هایی از رسانه دریافت کنند که والدین از آن‌ها غافل هستند.

لذا خانواده‌ها باید با دوستی و نظارت و ارتباط صمیمی با نوجوانان و ذکر مشکلات و دلایل استفاده بیش از اندازه از این فضاها را به آن‌ها گوشزد کنند و در جهت محدود کردن استفاده از رسانه توسط نوجوانان گام بردارند.

هم‌چنین خانواده‌ها و مربیان مدارس باید آموزش لازم جهت استفاده از رسانه‌ها را برای نوجوانان ایجاد کنند یعنی نوعی بصیرت‌بخشی و سواد رسانه‌ای را برای آن‌ها جا بیاورند و با پیگیری و دقت در محتوای برنامه‌های رسانه‌ای نظارت بر نوجوانان داشته باشند.

خانواده‌ها می‌بایست با بهانه‌ای قابل قبول از ورود رسانه‌های مخرب به خانه جلوگیری کنند و عادت‌های رسانه‌ای نوجوانان را کم کنند و به جای آن عادت‌ها بهتر و برنامه‌های مفرح‌تری را در اختیار فرزندان خود قرار دهند و به طور کلی منع هوشمندانه‌ای در مقابل استفاده از رسانه‌های مخرب داشته باشند

-افزایش سواد رسانه‌ای در نوجوانان نیز امر بسیار مهمی می‌باشد؛

سواد رسانه‌ای کسب مهارت‌های لازمی است که باید در استفاده از تکنولوژی نوین اطلاعات و ارتباطات داشته باشیم تا این محیط پیچیده ما را و خصوصاً نوجوانان را که بیشتر در معرض آسیب هستند در چهار مشکل و سردرگمی نکند و باید کنترل بیشتری روی رسانه‌ها داشته باشیم تا بتوانیم تأثیرات مثبت آن را تقویت و از تأثیرات منفی آن بکاهیم.

با سواد رسانه‌ای می‌توان انواع رسانه‌ها را از هم شناخت و مخاطب فعالی شد و به گونه‌ای هوشمندانه و مفید از رسانه‌ها استفاده نمود مثل استفاده از رسانه‌ها جهت یادگیری و آموزش، که با استفاده از رسانه‌ها و دنیای مجازی می‌توان با روش‌های نوین به یادگیری رسید؛ کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در آموزش، نوع جدیدی از یادگیری بهتر و سریع‌تر را به ارمغان آورده است به طوری که یادگیری صرفاً حضوری انجام نمی‌شود و به وجود آمدن نیازهای گسترده و جدید در میان جوامع با ادامه استفاده از روش‌های سنتی قابل‌تأمین نیست. اختراع و پیشرفت اینترنت، نه تنها سرعت انتقال دانش را بالا برده، بلکه روش انتقال دانش را نیز از فردی به فرد دیگر تغییر داده و استفاده درست و کاربردی نوجوانان از رسانه و فضای مجازی باعث می‌شود تا علم و یادگیری آن‌ها روند سریع‌تری را دنبال کند و آثار مثبت فراوانی را در شکل‌گیری شخصیت و سواد و علم آن‌ها به دنبال دارد. مدیریت استفاده نوجوانان از رسانه‌ها نیز امر بسیار بااهمیتی قلمداد می‌شود و بهتر است خانواده‌ها استفاده از فناوری را در محیط خانه مدیریت کنند و محدودیت زمانی استفاده از فناوری موجود را به فرزندان خود گوشزد کنند و با ایجاد تفریحات سالم جایگزینی برای این فناوری‌ها در محیط خانه و خانواده ایجاد کنند.

کاهش اقتدار والدین و گسترش حریم خصوصی فرزندان یکی از مشکلات استفاده نوجوانان از رسانه‌ها می‌باشد که باعث شده است نوجوانان احساس خود بسندگی کرده و خود را دارای شایستگی‌های لازم برای کار درست می‌دانند و حاضر نیستند به تصمیم و صلاح دید والدین تن بدهند که بدین صورت رسانه سبب تغییر در هرم قدرت خانواده شده است و یکی از ابعاد این مساله، تخریب غیر مستقیم جایگاه پدر و مادر است.

منظور از حریم خصوصی نیز حوزه‌ای از زندگی افراد است که در آن حوزه قواعد اخلاقی و آداب و رسوم برقرار نیستند و در آن آزادی عمل دارد و دخالت هر شخص دیگری ممنوع می‌باشد که توسعه ابزارهای فناورانه‌ی رسانه، نه تنها حریم خصوصی را افزایش داده بلکه بیش از پیش امکان پنهان‌کاری و فعالیت‌های مخفیانه را برای نوجوانان فراهم کرده است.

هم‌چنین امروزه به دلایل زیادی از جمله شیوع و گسترش رسانه در بین نوجوانان شاهد شکاف نسلی نیز هستیم و اصلی‌ترین نمود شکاف نسلی، میان والدین و فرزندان مشهود است به این صورت که دیگر ارزش‌ها و میراث‌های فرهنگی والدین خود

را قبول ندارند و اگر این روند ادامه دار باشد گسست نسلی، دور شدن تدریجی دو یا سه نسل پیاپی از یکدیگر از نظر جغرافیایی، عاطفی، فکری و ارزشی است.

یکی دیگر از آسیب های خیلی شدیدی که فناوری به نوجوانان وارد می کند، انزوای اجتماعی آنهاست که عواقب دراز مدت و جدی بر بهداشت روان فرد در آینده را دنبال دارد و یکی از راهکارهای جلوگیری از انزوای اجتماعی، انتخاب سبک درست زندگی توسط والدین است.

ذکر این نکته هم حایز اهمیت است که در کنار نقش بسیار پررنگ خانواده، مدرسه نیز نقش بسیاری در یادگیری تربیت رسانه ای به نوجوانان دارد و مدرسه با فرهنگ سازی، ایجاد نشاط و آرامش و پرهیز از خشونت، تحقیر، توهین و تبعیض باارایه الگوهای مناسب می تواند دانش آموزان را در این راه هدایت نماید.

نمونه های ذکر شده تنها چندعامل از علل مختلف آثار زیان بار و مخرب رسانه ها و تاثیرشان در نوجوان می باشند که شایع تر بوده اما در کار تمامی این عوامل نمی توان از نقش رسانه ها در رشد رفتار نوجوان چشم پوشی کرد؛ رسانه ها علاوه برای رشد اخلاقی، تنها جنبه ی تهدید و منع ندارند بلکه می توانند زمینه ساز رشد اخلاقی نیز باشند.

هم چنین رسانه ها امروزه موجب دانش افزایی و آرایه بسیاری از اطلاعات آموزنده به نوجوانان هستند. آشناسدن با مسایل سیاسی و اخبار روز؛ اطلاع پیدا کردن دقیق از تاریخ و سرگذشت پند آموزی از داستان ها و روایات گذشتگان؛ سرگرمی های مفید و بسیاری از جنبه های مثبت که در اینجا مجال گفت و گو نمی باشد، از آثار استفاده درست نوجوانان از رسانه ها هستند.

نتیجه گیری

در این مقاله سعی کردیم تا ضمن نشان دادن اهمیت و جایگاه رسانه ها و تاثیر آن بر نوجوانان را بررسی کنیم و جوانب و پیامدهای مثبت و منفی آن ها را بررسی کردیم؛ در این راستا این نکته را بیان کردیم که ارتباط یکی از عناصر اساسی زندگی گروهی انسان ها و سنگ بنای جامعه و هسته اصلی ساختمان اجتماعی است. رسانه ها امروزه در همه ی جوامع از مهم ترین و موثرترین ابزار تربیت نسل جوان هستند که به خاطر وسعت دامنه ی فعالیت آن ها در طول شبانه روز، بیشترین اوقات نوجوانان را به خود اختصاص می دهند خصوصا در شرایط حاضر و باوجود بیماری همه گیر کرونا که موجب شده است آموزش ها و کلاس ها در فضای مجازی باشد و پای آن عده که هنوز به رسانه های اجتماعی باز نشده بود نیز باز شود.

رسانه های اجتماعی اگر در اختیار افراد متعهد قرار بگیرد می توان جامعه و نوجوانان را به سمت تربیت درست هدایت کرد لی در غیر این صورت عامل انحراف و تباهی نوجوانان خواهد شد.

پیشرفت فناوری و ارتباطات در زندگی نوجوانان باعث خلاقیت و نوآوری شده است و یادگیری آنان جهت دار و مداوم است. از فواید این تکنولوژی این است که نوجوانان با دسترسی به رسانه ها به اطلاعات انبوهی رسیده و با استفاده از منابع علمی مختلف می تواند یافته های خود را در جهت حل مسائل و مشکلات زندگی خود و جامعه به کار ببرد؛ ولی در عصر ارتباطات تربیت خانوادگی و در کنار آن تربیت مدرسه ای و نقش والای معلم و تربیتی که از همسالان و اجتماع دریافت می شد کم رنگ شده است و تربیت رسانه ای جا را برای تربیت خانوادگی و مدرسه ای تنگ کرده است.

باید نوجوانان را هدایت نمود که از رسانه های موجود استفاده صحیح و اصولی انجام دهند تا جایگاه خانواده، مدرسه و همسالان حفظ شود.

در پایان چند نمونه از راهکار ها و پیشنهادهای جهت خروج از آسیب های پیش روی نوجوانان، آرایه می گردد:

- ضروری است در برنامه ریزی های آینده استفاده از رسانه های آموزشی مورد عنای بیشتری قرار بگیرد تا بتوان از آن در جهت پیشرفت نوجوانان بهره برد.

- والدین با نوجوانان در استفاده از رسانه های مختلف اجتماعی به منظور ایجاد ارتباط صمیمی با آن ها و یاد دادن مهارت های ضروری به آن ها مبادرت نمایند.

- محدود کردن زمان هایی که نوجوان مشغول رسانه می باشد.

-والدین باید آگاهی نوجوانان را از برنامه های گوناگون این رسانه ها افزایش دهند و خطر های احتمالی آنها را با فرزندانشان در میان بگذارند.

-باوجود اندیشه ها و فرهنگ های مختلف که از سوی رسانه ها بی محابا به حیطة تربیت هجوم می آورد به نظر می رسد، استفاده از همین رسانه هادر جهت تحکیم بنیان های تعلیم و تربیت امری انکار ناپذیر و چه بسا ضروری است، تابا ارتقاء سطح فکری و فرهنگی خانواده ها مشکلات ناشی از تاثیرات سوء رسانه ها به حداقل برسد.

-والدین باید با نظارت، کنترل و افزایش سواد رسانه ای؛ تربیت رسانه ای را هدایت کنند معلمان نیز باید مهارت های لازم برای پاسخگویی به سوالات دانش آموزان را داشته باشند.

منابع و مراجع

- [۱] اینترنت در مدرسه. دانکن، گری (۱۳۸۳) ناخدا، مریم، موسسه توسعه فناوری آموزشی مدارس هوشمند
- [۲] جامعه شناسی خانواده. تقوی، نعمت الله (۱۳۷۶) دانشگاه پیام نور، چاپ دوم
- [۳] اصول و مقدمات تکنولوژی آموزشی، احدیان، محمد (۱۳۷۴)، انتشارات بشری تهران
- [۴] اثرات تلویزیون بر کودکان، ملیحه، سپاسگرشهری (۱۳۸۶) فصلنامه پژوهش و سنجش
- [۵] رشد اخلاقی کودکان در کشاکش رسانه و خانواده، حسن بوسلیکی، مسعود آذربایجانی (۱۳۹۹)، فصلنامه علمی. ترویجی در حوزه اخلاق